

Gravar och boplatslämningar i Köpingsvik

Arkeologisk förundersökning 2017

Tings Ene 1:15 & 1:16, Köping socken, Öland

Kenneth Alexandersson

Arkeologisk rapport 2017:20

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Gravar och boplatzlämningar i Köpingsvik

Arkeologisk förundersökning 2017

Tings Ene 1:15 & 1:16, Köping socken, Öland

Författare	Kenneth Alexandersson
Copyright	Kalmar läns museum 2017
Redaktion	Helena Victor, Stefan Siverud
Omslagsbild	Brända ben från grav 1
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Tings Ene, Köpingsvik, Prehistoric graves, Cultural layer, Öland.

In October 2017, an archaeologist from the Kalmar County Museum conducted a preliminary archaeological excavation in Köpingsvik, at the real estate Tings Ene 1:15 & 1:16. New buildings were planned in both estates. In the search trenches, a sooty cultural layer with a very sparse occurrence of flint flakes and a handful of cocking pits and hearths were found. During the excavation, two graves with cremated bones also appeared. One of the graves was disturbed and emerged in the topsoil, and was therefore excavated already at this stage. The grave consisted of a sooty bone layer. A preli-

minary osteological analysis shows that there were burnt bones from both animals and humans.

Due to the flint flakes in the cultural layer, the layer was interpreted as contemporary with a previously excavated cultural layer at the neighboring property, dated to the late Mesolithic/early Neolithic. This layer was sooty and dark and it was thus difficult to determine whether the archaeological features as cocking pits and hearths were dug through the layer or if they were chronologically older.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Genomförande	11
Undersökningsresultat	13
Kulturlager	13
Anläggningar	15
Gravar	17
Tolkning och åtgärdsförslag	19
Referenser	21
Tekniska och administrativa uppgifter	22
Bilagor	23

Figur 1. Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Sammanfattning

I början av oktober 2017 genomförde personal från Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning i Köpingsvik, på fastigheterna Tings Ene 1:15 & 1:16 (fig. 1). Förundersökningen för-
anleddes av planerade nybyggnationer på de två fastigheterna. Vid söschaktningen framkom ett sotigt och fyndfattigt kulturlager, en stenpackning med brända människoben i ytan, ett brandlager med brända djur och människoben, två härdar, två kokgropar, en härdgrop och en stenfylld grop.

Kulturlagret genomgrävdes ställvis, varvid det kunde konstateras att det framkom anläggningar

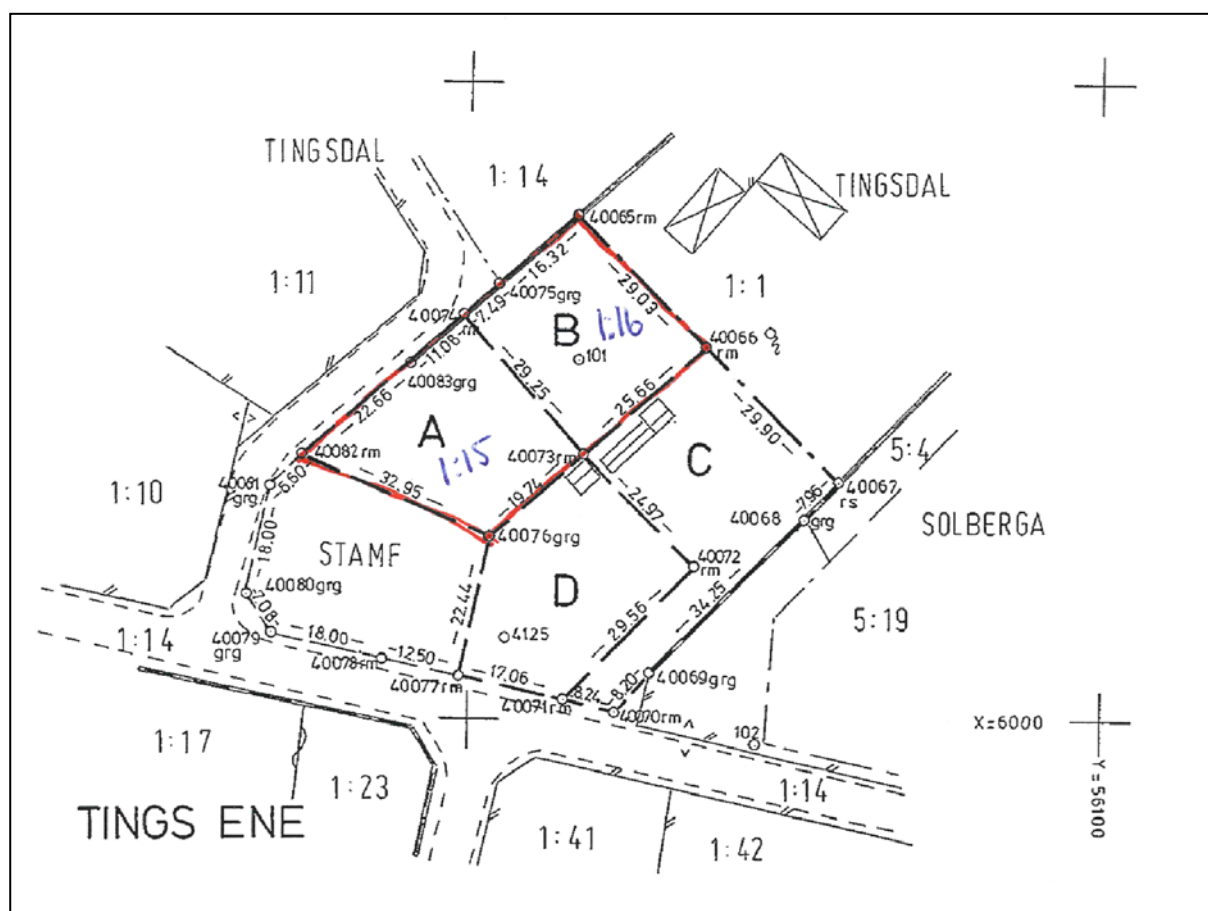
under lagret. I många fall var det svårt att avgöra om härdar och kokgropar var grävda ner igenom lagret eller om de låg under det sotiga och mörka kulturlagret och var kronologiskt äldre. Det kunde dock konstateras att den stenfyllda gropen var grävd genom lagret. De två gravarna konstaterades också vara yngre än kulturlagret.

I kulturlagret framkom endast enstaka flintor, vilket föranleder tolkningen att kulturlagret är samtida med det fyndförande kulturlager som tidigare påträffats på grannfastigheten och daterades via fynd till senmesolitikum/tidigneolitikum.

Inledning

I oktober 2017 genomförde personal från Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning på fastigheterna Tings Ene 1:15 & 1:16 (fig. 2). De två tänkta exploateringsytorna utgjorde tillsammans ett ca 500 m² stort område. De två fastigheterna låg i direkt anslutning till ytor som blivit arkeologiskt undersökta sedan tidigare (Schulze 1981; Pappmehl Dufay 2008).

Undersökningen av de två fastigheterna föranledes av att det skulle uppföras ett hus med tillhörande garage, ett på vardera fastigheten. Eftersom det redan tidigare uppmärksammats att det finns gravar och boplatslämningar i direkt anslutning till området beslutade Länsstyrelsen att en kommande exploatering skulle föregås av en arkeologisk förundersökning.

Figur 2. Förundersökningsområdet Tings Ene 1:15 & 1:16; utdrag ur tillståndsansökan för ingrepp i eller invid forn lämning.

Topografi och fornlämningssmiljö

Köpingsvik ligger i Köping socken strax nordost om Borgholm på västra Öland och är känt för sina rika förhistoriska och tidigmedeltida lämningar. Fornlämningssområdet i Köpingsvik är en av Ölands omfångsrikaste fornlämningssområden och upptar ett ca 540 000 m² stort område (RAÄ 216:1 & 215:1). Sammanlagt uppgår den arkeologiskt undersökta ytorna i Köpingsvik till drygt 22 000 m², vilket omfattar allt från enstaka m²-rutor och ledningsschakt till större avbanade ytor.

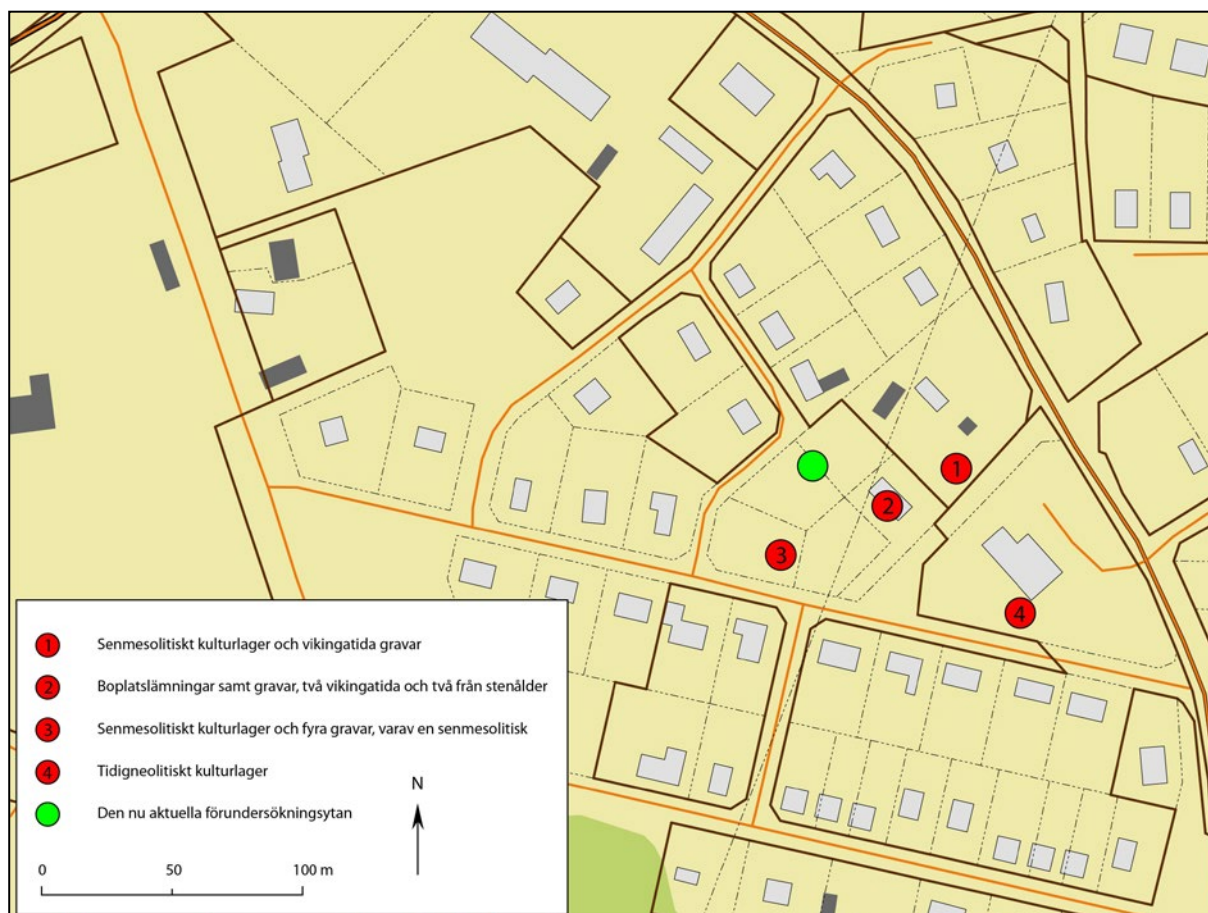
Det aktuella förundersökningsområdet ligger inom den sydöstra delen av fornlämning RAÄ 215:1; Ett grav- och boplatssområde som täcker en 126 000 m² stor yta. De underliggande sedimenten inom Köpingsviksområdet domineras av sand och svallgrus, vilket är ett resultat av ständiga fluktuationer i Östersjöns vattenytan. Första gången området vid Tings Ene torrläggs sker ca 9200 f Kr. Den Baltiska issjöns har då tömts och Yoldiahavet når sin lägsta nivå på ca 5 m ö h. Efter detta höjer sig återigen vattenytan för att i samband med ancylostrostransgressionen, runt 8 300 f Kr, når sin högsta nivå ca 20 m ö h. Vid denna tidpunkt är stora delar av Köpingsviksområdet täckt av vatten. Efter detta sker återigen en sänkning av vattennivån, osäkert hur mycket, för att i samband med littorinatransgressionen (5000 f Kr) återigen höjas och nå en högsta nivå på ca 12 m ö h, varefter vattenytan efterhand sjunkit sig till dagens nivå

I mitten av 1920-talet uppmärksammade Karl-Alfred Gustawsson för första gången de stenålderslämningar som finns i Köpingsvik (Gustawsson 1928, 1929). Efterhand har ett flertal

arkeologiska undersökningar kommit att beröra stenålderslämningar i området. I Köpingsvik finns ett 20-tal gravar daterade till mellan-neolitikum huvudsakligen groppkeramisk tid (Schulze 2004:128), samt en förmodad stridsyxegrav (Pappmehl-Dufay 2006). I de övre delarna av Köpingsvik finns även ett groppkeramiskt kulturlager som sträcker sig över ett ca 700 m långt och upp till 100 m brett område. Kulturlagrets mäktighet varierar mellan 0,4 till 0,8 m tjockt och är ställvis svart och fett. Lagret är ofta stört av plöjning och senare tiders aktiviteter, då det i huvudsak ligger i gammal åkermark (Schulze 2004:38f).

I en större krets är Köpingsvik kanske mest känt för sina rika lämningar från den handelsplats som dateras till perioden vikingatid-tidig medeltid. Från denna tid finns idag ett mindre antal bevarade synliga gravar, men innan byggnation tog fart på allvar i Köpingsvik fanns det ett betydligt större antal synliga gravar. Hilfeling karterade området 1796 och konstaterade att det då fanns ett 100-tal gravar. I publikationen ”Medeltidsstaden” redovisas ett 50-tal undersökta gravar, varav endast ett fåtal fått en datering som inte faller inom vikingatid (Johnson & Schulze 1990:8). Det kulturlager som kan kopplas till de vikingatida-tidig medeltida aktiviteterna täcker en ca 1100 x 200 meter stor yta i de nedre delarna av Köpingsvik

Vidgar man perspektivet och ser till hela Köping socken finns det ett 70-tal registrerade boplatser av stenålderskaraktär, där till kommer ett 50-tal lokaler med enstaka lösfynd. Många av boplatserna framkom vid Ölandsprojektets boplatssinventering i mitten av 1990-talet (Alexandersson m.fl. 1996; Alexandersson 2015).

Figur 3. Förundersökningsområdet samt några av de närliggande arkeologiska lämningarna.

Ser man till de genomförda undersökningarna i direkt anslutning till förundersökningsområdet finns en frekvent förekomst av gravar och boplatzlämningar (fig. 3). År 1981 genomfördes en undersökning på fastigheten Tings Ene 1:17, omedelbart öster om den nu aktuella ytan. Vid undersökningen framkom både gravar och boplatzlämningar. Två av gravarna daterades typologiskt till vikingatid. De två övriga var fyndtomma och misstänktes eventuellt vara från stenåldern (Schulze 1990). Vid en undersökning 2003 på fastigheten Tingsdal 1:1 öster om det nu aktuella exploateringsområdet, framkom en vikingatida grav som var nedgrävd i ett senmesolitiskt kulturlager. I kulturlagret tillvaratogs slagen flinta och obrända ben. I det osteolo-

giska materialet ingick rikligt med ben från bl.a. säl men även bävertänder och en hörntand från brunbjörn. Från lagret ¹⁴C-daterades ett älgben och ett hasselnötsskal till perioden 4350–4000 f Kr (Alexandersson 2004). År 2007 genomförde Kalmar läns museum en förundersökning på fastigheten Tings Ene 1:1, strax sydost om den nu aktuella fastigheten. Vid undersökningen påträffades ett kulturlager med bl.a. tvärpilar samt 4 gravar, varav en ¹⁴C-daterades till senmesolitisk tid (Papmehl-Dufay 2008). De genomförda undersökningarna visar att det finns en riklig senmesolitisk representation i området. Undersökningar som genomförts vid Köpinggården på en kontinuitet in i tidineolitikum.

Genomförande

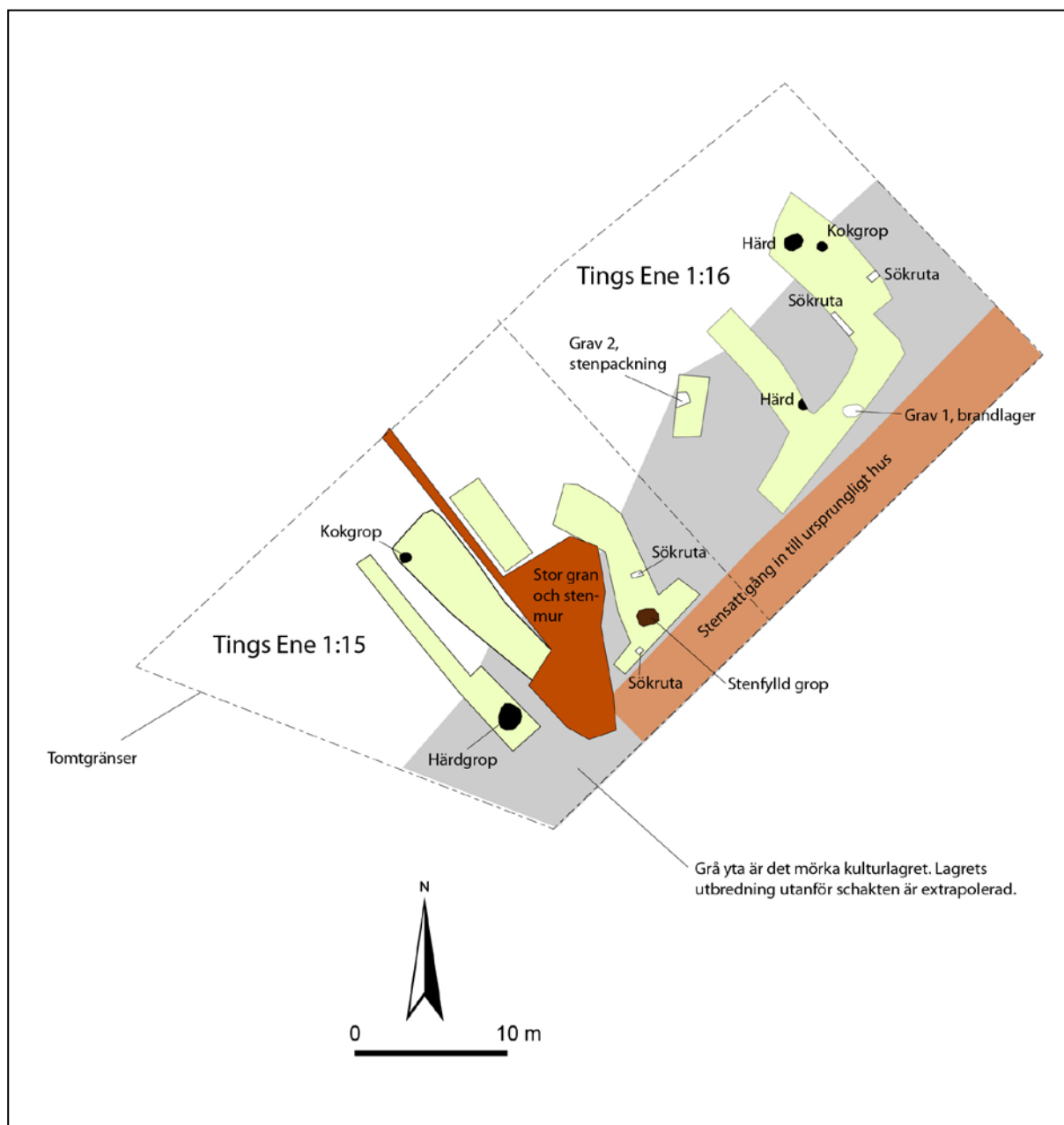
Förundersökningen berörde de två fastigheterna, Tings Ene 1:15 och 1:16. Vid byggnationen planerades för två tomter med vardera en husgrund, samt plats för förråd. De områden som kommer att beröras av nybyggnationerna inom de respektive tomterna beräknas vara ca 15,5 x 17,6 meter stora, med ett schaktdjup på cirka 0,4 m. Vid förundersökningstillfället var inte huskropparna ut-

märkta i fält, varför platserna för huskropparna stegades in med hjälp av en planritning från exploatören.

Inom de två ytorna grävdes sammanlagt totalt drygt 80 m sökschakt (fig. 4). Inom de delar där det framkom kulturlager grävdes lagret ställvis bort skiktvis, för att konstatera om det var fyndförande.

Figur 4. De två tomterna Tings Ene 1:15 och 1:16. De gråskrafferade ytorna visar sökschaktens placering.

Figur 5. De två fastigheterna med sökschakt och de arkeologiska lämningarna markerade.

Lämningstyp	Antal
Kulturlager	1
Kokgrop	2
Härd	2
Stenfylld grop	1
Härdgrop	1
Gravar	2

Tabell 1. De framkomna arkeologiska lämningarna.

Undersökningsresultat

Vid sökschaktningen framkom ett flertal förhistoriska lämningar i form av kulturlager, anläggningar och två gravar (fig. 5, tab. 1). De underliggande sedimenten bestod av sand och den nuvarande markanvändningen utgjordes av trädgårdsmark. Genom området löpte en äldre stenmur som ursprungligen kringgärdat fastigheten Tingsdal. Inom exploateringsområdet fanns även ett par kraftiga grindstolpar och en äldre nu oanvänd stensatt gång fram till huvudbyggnaden vid Tingsdal.

Kulturlager

Vid förundersökningen framkom ett mörkt och sotigt kulturlager, som sträckte sig över bägge fastigheterna (fig. 5). I kulturlagret undersöktes fyra sökrutor och inom ett par ytor finrensades ytan. Kulturlagret visade sig vara mycket fyndfattigt och det totala fyndmaterialet utgjordes av 5 flintor. I två av sökrutorna som undersöktes kunde det konstateras att det fanns stratigrafiska nivåer i lagret som var mörkare och sotigare (fig. 6 & 7).

Figur 6. I en av sökrutorna (R2) fanns en mörkare och sotigare horisont underst i lagerföljden, vilket talar för att det kan förekomma bevarade lämningar under kulturlagret.

Figur 7. I sökruta R1, var det tydligt att kulturlagret inte var jämt i botten. Det visade sig även finnas en svart strimma som framkom under tillsynes steril sand. Den svarta strimman skulle kunna vara tillkommen i samband med ancylustransgressionen i området.

Figur 8. På bilden syns kokgropen som framkom i det sydvästra hörnet av fastigheten Tings Ene 1:15. Anläggningen framkom utanför kulturlagrets utbredning.

Anläggningar

Vid undersökningen framkom två kokgropar (fig. 8), två härdar (fig. 9), en härdgrop (fig. 10) och en stenfylld grop (fig. 11). Den mörka färgen på kulturlagret innebar att det stundtals var svårt att avgöra om de sotiga och mörka anläggningarna var grävda ned genom lagret eller om de låg stratigrafiskt under detta. Den stenfyllda gropen var tydligt grävd genom kulturlagret, medan det var svårt att avgöra relationen mellan lagret och

de kokgropar/härdar som framkom i anslutning till kulturlagret.

Den stenfyllda gropen och de två kokgroparna, härdgropen och en av härdarna undersöktes och dokumenterades. Den andra härdens rensades endast fram i plan och dokumenterades. De undersökta anläggningarna visade sig vara fyndtomma.

Figur 9. Den härd som framkom i den norra delen av fastigheten Tings Ene 1:16 var tunn och framkom utanför kulturlagrets utbredning.

Figur 10. Den stora undersökta hårdgropen framkom tillsynes under kulturtaget, men det var svårt att säkerställa det stratigrafiska förhållandet.

Figur 11. Den stenfyllda gropen efter undersökning. Gropen har en ljusare fyllning och är tydligt grävd ned genom det mörka kulturtaget.

Gravar

Vid förundersökningen framkom två gravar, båda inom fastigheten Tings Ene 1:16. I samband med de bägge gravarna framkom bränt benmaterial. De brända benen har varit föremål för en översiktlig osteologiska analys (Clara Alfsson, Bohusläns museum).

Grav 1

Graven framkom ytligt, redan upp i grästorven, med matjord både över och under själva brandlagret (fig. 12). Eftersom graven vid undersökningstillfället visade sig vara kraftigt skadad undersöktes den och togs bort. Graven bestod av ett brandlager i vilket det tillvaratogs 1 550 g ben. Den översiktliga osteologiska analysen visade att det fanns brända ben av både människa och djur i materialet. Det gick inte att avgöra hur gravens ursprungligen varit konstruerad. I direkt anslutning till de brända benen fanns järnspikar, butelj-

glas och skärvor från en blomkruka. Graven låg i nära anslutning till den ursprungliga och stensatta gången fram till Tingsdal. Det är möjligt att marktopografin modellerats om vid anläggandet av gången, varvid den ursprungliga gravkonstruktionen skadats.

Grav 2

Den andra graven utgjordes av stenpackning, som fortsatte in i schaktkanten (fig. 13). Vid framrensningen framkom drygt 90 g brända ben i ytan. Den översiktliga analysen visade att åtminstone delar av benmaterialet utgjordes av mänskliga kvarlevor. Graven framkom i kanten av kulturlagret utbredningar varför det var svårt att avgöra det stratigrafiska förhållandet, men sannolikt var graven grävd genom kulturlagret. Efter framrensningen täcktes graven och stenpackningen med fiberduk.

Figur 12. Profil genom delar av brandlagret från grav 1. Delar av brandlagret ses som en svart strimma i profilen med matjord både över och under. Det förekom brända ben också i det överliggande matjordslagret, i vilket det även förekom buteljglas, spikar och delar av en blomkruka.

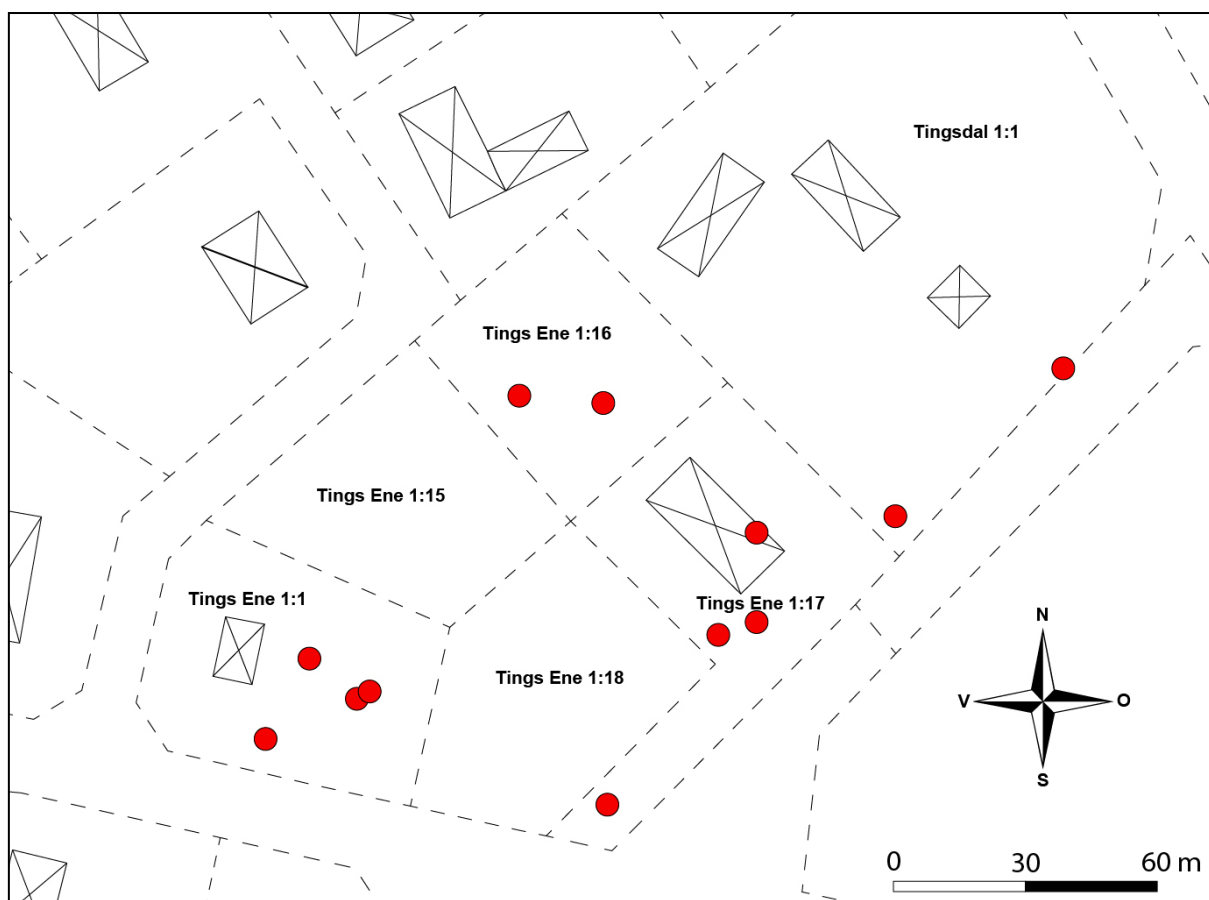
Figur 13. En stenpackning som utgjorde grav 2. I ytan på stenpackningen framkom drygt 90 gram brända ben, bl.a. ett skalltaksfragment från människa. Fyllningen mellan stenarna var ljusare än det kringliggande lagret varför graven tolkades som troligen grävd igenom lagret.

Tolkning och åtgärdsförslag

Vid undersökningen framkom lämningar från flera olika tidshorisonter. Det mörka kulturlager som framkom över stora delar av ytan bedöms vara från stenåldern. Vid undersökning på grannfastigheten (Tings Ene 1:1) framkom ett liknande, men fyndrikare, kulturlager. I samband med denna undersökning tillvaratogs bl a två tvärpilar, vilket gav en datering till senmesolitikum-tidig-neolitikum. Denna undersökning visade också

att de aktiviteter som avsatt kulturlagret skadat en mesolitisk grav som inte var synlig i ytan, utan framkom under kulturlagret. (Papmehl-Dufay 2008).

Vi den nu genomförda förundersökningen framkom lämningar efter två gravar. I bägge gravarna framkom kremerade människoben, vilket gör en datering till järnålder sannolik. Den ena graven

Figur 14. Situationsplan över området vid Tingsdal 1:1 och Tingsene 1:17. Platsen för de olika gravarna är markerade (omritad efter Schulze 1981; Alexandersson 2004; Papmehl-Dufay 2008).

utgjordes av ett svårt skadat brandlager, medan den andra graven bestod av en stenpackning, där brända ben tillvaratogs vid en framrensning i plan. Vid undersökningen framkom också en handfull tydliga med svårdaterade anläggningar.

Kalmar läns museum anser att kulturlagret inom de två förundersökta fastigheterna har ett begränsat informationsinnehåll, men som både denna och tidigare undersökningar i området visat kan

lagret täcka äldre lämningar. Det är därför viktigt att lagret banas bort och kontrolleras antikvariskt inför en vidare exploatering. Den föreliggande förundersökningen har även visat att det gravfält som konstaterats i samband med tidigare undersökningar i området sträcker sig längre åt nordväst än vad som tidigare var känt (fig. 14). Det föreligger en hög sannolikhet att det förekommer fler än de två nu kända gravarna inom exploateringsområdet.

Referenser

- Alexandersson, K., 2004. Vikingatida grav och senmesolitiskt kulturlager. Raä 215, Tingsdal 1:1, Köping sn, Borgholm kn, Öland. Arkeologisk undersökning 2003. Rapport Kalmar läns museum.
- Alexandersson, K 2015. Ölandsprojektet, att inventera ett landskap. Ur *Grävda minnen: från Skedemosse till Sandby borg*. Red Arnell, K-H. & Pappmehl-Dufay, L. Årsboken Kalmar län 2012–2015-. Sid 22–35.
- Alexandersson K, Gurstad-Nilsson H, Källström M 1996 Stenålder i järnåldersland. Om den pågående specialinventeringen på Öland. *Bulletin för arkeologisk forskning i Sydsverige*. nr. 2–3/1996
- Gustawsson K-A, 1928. Kalmar läns stenålder. Opublicerad lic-avhandling. Uppsala universitet.
- Gustawsson K-A, 1929. Bidrag till Borgholmstraktens äldsta historia. Ölands Kulturminnesförenings Årsskrift 1928.
- Johnson M, Schulze H, 1990. *Köpingsvik*. Rapport Medeltidsstaden 77. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.
- Pappmehl-Dufay, L. 2008. Ölands äldsta grav? Kulturlager och gravar från stenålder och järnålder. Arkeologisk förundersökning, Tings Ene 1:1, Köping socken, Öland. Kalmar läns museum. Rapport april 2008.
- Schulze, H, 1981, *Rapport Tingsene 1:17, Köping socken, Öland*. Riksantikvarieämbetet Byrån för Arkeologiska Undersökningar.
- Schulze, H, 2004, *Köpingsvik på Öland - 30 undersökningar 1970 - 1994*. Arkeologiska undersökningar i Köpingsvik, utförda av Riksantikvarieämbetet och Kalmar läns museum. RAÄ 215, 216 m fl, Köpings sn, Borgholms kn, Öland. Arkeologiska enheten Rapport 2004:2, Kalmar läns museum. Schulze 2004 Schulze 2004

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-2263-2017
Kalmar läns museums dnr:	33-270-17
Projektnummer KLM:	17_38
Uppdragsgivare:	Andreas o Maria Kvennefeldt Plogvägen 1 342 35 Alvesta
Landskap:	Öland
Kommun:	Borgholm
Socken:	Köping
Fastighet:	Tings Ene 1:15 & 1:16
Fornlämningsnr:	RAÄ 215:1
Ekonomisk karta:	5H 1b Köping
X koordinat:	6305108 (N)
Y koordinat:	605052 (E)
Latitud:	56.877809.
Longitud:	16.723766
M ö h:	15–20 m ö h.
Fältarbetstid:	2017.10.04–2017.10.06
Antal arbetsdagar:	3
Maskintid:	6
Personal:	Kenneth Alexandersson
Foto, Du nr:	Du 293
Fynd nr:	KLM 46153:1–2
Fynd:	Fynden förvaras, i väntan på fyndfördelning, i Kalmar läns museums magasin under sitt KLM-nummer. Fynden finns registrerade i en för ändamålet upprättad Microsoft Access® databas.
Tidsålder:	Stenålder, järnålder
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	skall anges Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 16:30 och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Fyndlista.....	25
--------------------------	----

Fyndlista

KLM 46153:1-2

ÖL
Köping sn
Ting Ene 1:16
Fornl nr: 215
Arkeologisk undersökning

F nr	Ruta	Anl	Material	Sakord	Typ	Fyndstatus:	Ant	Vikt(g)
1		Grav	Ben		Bränt ben		-	1550
2		Grav	Ben		Bränt ben		-	93

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

